

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор Державної установи
«Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Володимир УСТИМЕНКО

17 листопада 2023 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Дорошенко Ліни Миколаївни на тему «Договори в корпоративному праві», виконаної в Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» і поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право за підсумками фахового семінару на базі відділу проблем модернізації господарського права та законодавства Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» (17.11.2023 року)

Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок з науковою тематикою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України»

Тему дисертації Дорошенко Л.М. затверджено засіданні вченої ради Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (тема: «Договори в корпоративному праві України», протокол №21 від 20.06.2023) та перезатверджено на засіданні вченої ради Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» (тема: «Договори в корпоративному праві», протокол № 21 від 30.10.2023).

Розвиток корпоративних відносин в Україні є динамічним та залежить від темпу економічної інтеграції нашої країни до європейського і світового ринків, він є наслідком глобалізації економіки у сучасному світі. Глобалізація як феномен сучасності впливає на розвиток корпоративного законодавства України, що унормовує правове положення таких організаційно-правових форм суб'єктів господарювання як акціонерні товариства, ТОВ та ТДВ, повні та командитні

товариства, приватні підприємства. На сьогодні за кількісним показником серед них превалюють ТОВ, проте за своїм значенням для розвитку національної економіки більш вагоме значення мають акціонерні товариства, адже у більшості випадків у формі останніх створюються такі потужні бізнес-структури як банки, значна кількість страхових компаній, товарні біржі, а також суб'єкти господарювання в таких провідних сферах та галузях економіки як металургія, транспорт, промисловість, енергетика тощо, ефективне функціонування яких є надзвичайно важливим для розвитку та відновлення національної економіки. В Україні, як і в зарубіжних країнах, така практика заснування господарських організацій корпоративного типу в формі спільного інвестування задля досягнення економічних цілей є поширеною, за якої корпорації створюються з метою отримання прибутку і подальшого розподілу його між первісними інвесторами. У процесі створення нової корпорації у таких засновників знаходить прояв зацікавленість в юридичному закріпленні структури відносин із партнерами, розподілі ризиків, закріпленні системи контролю для успішного ведення підприємницької діяльності. Саме цьому й сприяє укладення договорів у корпоративному праві.

Водночас договірне регулювання корпоративних відносин супроводжується низкою проблем, які стримують ефективність такого регулювання, його розвиток та оперативність реагування на запити сучасного національного бізнесу. Це, насамперед, наявність системних кризових явищ у національній економіці, нерозвиненість договірного регулювання в корпоративному праві тощо. Аналіз законодавства, доктринальних положень, судової практики дозволяє дійти висновку, що на сьогодні відсутня єдина концепція щодо поняття, сутності, правової природи, видів договорів у корпоративному праві, що є неприпустимим, оскільки договори виступають одними з основних регуляторів корпоративних відносин, є ключовими інститутами корпоративного права, тому розкриття їх фундаментально-ціннісної ролі як таких має значення для формування архітектури корпоративного права взагалі. Наявні проблеми актуалізують питання підвищення ефективності договірного регулювання відносин в корпоративному праві.

Законодавчу основу договірного регулювання в корпоративному праві складають положення ГК України, ЦК України, Закону України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX «Про акціонерні товариства», що набрав чинності з 01 січня 2023 р., Закону України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та інших нормативно-правових актів, проте стан законодавчого регулювання характеризується наявністю положень, які не забезпечені механізмом реалізації, а також суперечностей і прогалин у регулюванні. Наявні світові концептуальні трансформації в підходах до договірного регулювання корпоративних відносин, позитивний досвід правового регулювання цих відносин у зарубіжних країнах не можуть не вплинути на правове регулювання цих відносин в Україні. Поява численних інноваційних договірних конструкцій в корпоративному праві потребує додаткового доктринального аналізу та нового бачення.

У правовій доктрині недостатньо уваги приділено в цілому договорам у корпоративному праві. Якщо корпоративним та реорганізаційним договорам присвячені окремі наукові праці, то інші договори, якими опосередковуються корпоративні відносини, є малодослідженими в науковій літературі.

Наукові розвідки в напрямку договірного права в цілому здійснювали такі вчені як: О. А. Беляневич, Т. В. Боднар, В. А. Васильєва, О. М. Вінник, В. В. Луць, В. С. Мілаш, В. Г. Олюха, В. С. Щербина та інші. Різну проблематику в сфері корпоративного права досліджували О. В. Бігняк, О. Р. Кібенко, О. В. Кологойда, І. М. Кучеренко, І. В. Лукач, О. П. Підцерковний, А. В. Смітюх, В. І. Цікало та інші. Окремі дослідження, пов'язані з проблемними аспектами договорів у корпоративному праві, проведені такими правниками як: Е. М. Бондарєв, О. В. Гарагонич, Ю. М. Жорнокуй, М. О. Ніколенко, В. В. Резнікова, Л. Д. Руденко, М. М. Сигидин, Л. В. Сіщук, І. В. Спасибо-Фатєєва, Н. В. Щербакова, Т. Б. Штим. Проте в господарсько-правових наукових дослідженнях договори в корпоративному праві не отримали концептуальної розробки та самі дослідження здійснювались до суттєвого оновлення корпоративного законодавства в цій сфері, і, відповідно, без можливості порівняння новітніх положень цих законодавчих актів з положеннями законодавства зарубіжних країн. У зв'язку з зазначеним, на сьогодні існує потреба в системному науковому аналізі правової доктрини та практики правозастосування саме з питань визначення сутності, правової природи та видів таких договорів, їх ролі у корпоративному праві, в дослідженні ефективності таких договорів як правових інструментів здійснення корпоративного управління, як правових засобів організації життєдіяльності корпорації.

Практика використання договорів корпораціями має поодинокий характер, а судові спори щодо захисту прав сторін таких договорів є малочисленими, в більшості своїй вони стосуються розірвання корпоративного договору та визнання недійсними окремих положень такого договору. Відтак, судова практика щодо корпоративних договорів знаходиться на початку свого становлення. Отже, використання корпоративних договорів при структуруванні бізнесу в Україні навіть після істотної зміни останнім часом законодавства в цій сфері можна охарактеризувати як вкрай обережне. Можливості, що надаються легалізацією цього виду договору в національному законодавстві, досі використовуються не в повному обсязі. Така консервативність, рутинність моделей поведінки суб'єктів бізнесу, небажання обирати нові форми супроводу господарської діяльності свідчить про стагнацію, тяжіння до рудиментів, закостенілі підходи у веденні справ, що обумовлено як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами, одними з яких є недовіра бізнесу як до всього нового в принципі, так і, насамперед, до суду, практика якого не відрізняється прогнозованістю. Тому бізнес-гравці обирають добре відоме та уникають нових договорів, щодо яких немає ще напрацьованої усталеної практики застосування, не дивлячись на те, що застосування такого договору надає широкі можливості для учасників господарської організації корпоративного типу обирати унікальний правовий інструментарій для найбільш ефективного здійснення своїх корпоративних прав та мінімізації ризику виникнення спірних ситуацій у ході управління корпоративною організацією. Важливим моментом є і дотримання балансу та недопущення гіперболізації значення корпоративного договору в управлінні акціонерним товариством, ТОВ та ТДВ, що може призвести до розмиття сутності самої господарської організації корпоративного типу, знецінення ролі її органів управління.

Вищевикладене вказує на актуальність обраної теми та доцільність дослідження договорів у корпоративному праві, що і обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась згідно з тематичними планами науково-дослідних робіт, які виконує Київський національний університет імені Тараса Шевченка в межах кафедральної тематики, у межах теми «Правосуддя в умовах сталого розвитку» (ДР 22БФ042-01).

Особистий внесок дисертанта

Дорошенко Л.М. самостійно проаналізувала вітчизняні і зарубіжні наукові та нормативно-правові джерела, судову практику. Наукові результати дисертаційної роботи отримані авторкою особисто. Особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації. Подана дисертація є кваліфікаційною науковою працею, виконаною здобувачкою самостійно, містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати у галузі науки господарського права, які мають практичну та теоретичну цінність, та підтверджуються документами, що засвідчують проведення здобувачкою досліджень. Висновки, які сформульовані в дисертації, ґрунтуються на матеріалах, зібраних і проаналізованих дисертанткою особисто.

Особистий внесок дисертантки також полягає в обґрунтуванні нових концептуальних підходів до договорів у корпоративному праві, їх господарсько-правової природи, теоретичних положень щодо корпоративного договору як локального правового регулятора корпоративних відносин в умовах формування сучасної моделі корпоративного управління та інвестиційно привабливого бізнес-середовища, розробці на цій основі пропозицій щодо модернізації корпоративного законодавства з урахуванням євроінтеграційних процесів України.

Ступінь новизни наукових результатів

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше в національній доктрині господарського права розроблено концептуальні положення, які спрямовані на розв'язання важливої теоретичної та практичної проблеми саморегулювання корпоративних відносин з метою правового забезпечення вільного руху капіталів, створення сприятливого інвестиційного клімату в бізнес-середовищі, вдосконалення корпоративного управління, попередження та вирішення корпоративних конфліктів шляхом укладення договорів у корпоративному праві, сформульовано пропозиції з удосконалення корпоративного законодавства в умовах євроінтеграційних процесів України.

Наукова новизна дисертаційного дослідження конкретизується в науково-теоретичних положеннях, висновках та пропозиціях, найважливішими з яких є наступні.

Вперше:

аргументовано, що договори в корпоративному праві складають самостійний тип господарсько-правових договорів, входять до системи господарсько-правових договорів і мають свою внутрішню підсистему, що відображає їх диференціацію за суб'єктно-предметним критерієм та правовим результатом на види: 1) договори, які визначають права та обов'язки учасників правовідносин, що передують корпоративним відносинам, спрямовані на виникнення корпоративних відносин (засновницький договір, договір про створення товариства тощо); 2) корпоративні договори; 3) договори між учасниками (акціонерами) та договори з господарською організацією корпоративного типу за їх участі щодо набуття, припинення корпоративних прав (договір між акціонерним товариством та акціонером про обов'язковий викуп товариством належних йому акцій, договір про припинення товариства тощо);

визначено корпоративний договір як локальний правовий акт ненормативного характеру, спрямований на формування стратегії впливу на корпоративну політику господарської організації корпоративного типу, максимізацію ролі його сторін у здійсненні корпоративного контролю щодо діяльності корпорації стосовно корпоративної власності шляхом консолідації дій сторін такого договору, солідарного моделювання та вибудовування відносин з іншими акціонерами (учасниками) корпорації, які не є сторонами корпоративного договору, та самим товариством, що відповідає сутності корпоративного підприємництва та має за мету досягнення економічного ефекту від діяльності корпорації як мінімум для сторін корпоративного договору, як максимум – для товариства в цілому;

доведено, що методологія дослідження договірних регулювань корпоративних відносин є світоглядом, який базується на інтегративній концепції праворозуміння, що надає можливість виходити з плюралізму поглядів на такі правові категорії як господарські договори, корпоративні відносини, корпоративний договір, інші договори в корпоративному праві тощо, досліджувати їх не тільки з позиції «поміркованого» позитивізму, а й з інших філософських підходів, враховуючи положення концепції природного права, керуючись принципом верховенства права;

запропоновано корпоративні правовідносини розглядати в широкому та вузькому розумінні з аргументацією, що корпоративні правовідносини в широкому розумінні включають в себе як власно корпоративні відносини, які виникають з моменту державної реєстрації господарської організації корпоративного типу як юридичної особи або з моменту набуття права власності на акцію, частку в статутному (складеному) капіталі господарської організації корпоративного типу, так і відносини, які тісно пов'язані з корпоративними (відносини, які існують між засновниками до державної реєстрації господарської організації корпоративного типу, та відносини, які виникають у зв'язку з припиненням корпоративних прав); корпоративні правовідносини у вузькому розумінні – це корпоративні правовідносини, які виникають з моменту державної реєстрації господарської організації корпоративного типу як юридичної особи або з моменту набуття права власності на акцію, частку в статутному (складеному) капіталі господарської організації корпоративного типу;

доведено, що свобода договору має бути засадничою категорією регулювання договірних відносин у різних сферах економічної діяльності в Україні, в тому числі й в сфері корпоративних відносин (з визначенням певних правових обмежень цієї свободи), з аргументацією положень, що на перших етапах становлення корпоративних відносин пріоритет надавався їх імперативному регулюванню, а в подальшому розвиток корпоративного законодавства призвів до поширення саморегулювання корпоративних відносин й свободи договорів у корпоративному праві, що має на меті сприяння євроінтеграційним процесам в Україні та залученню інвестицій для розвитку сприятливого бізнес-середовища в Україні;

визначено, що сутність корпоративного договору полягає в тому, що він є особливим договором щодо узгодженого здійснення учасниками корпорації своїх прав та обов'язків, за яким кожна зі сторін корпоративного договору зобов'язана здійснювати свої права не тільки в своїх інтересах, на власний розсуд та за своєю волею, а і в інтересах інших осіб, відповідно до спільного розсуду та спільної волі сторін такого договору, що є добровільним обмеженням своєї особистої свободи в здійсненні корпоративних прав в інтересах як сторін корпоративного договору, так і безпосередньо товариства;

доведено господарсько-правову природу корпоративного договору з обґрунтуванням того, що цей договір: 1) встановлює права і обов'язки, які виникають у взаємопов'язаних і взаємообумовлених організаційно-господарських та майново-господарських відносинах, що існують у нерозривній єдності; 2) як і будь-який господарський договір, є видом соціальної взаємодії (спільним актом його учасників, засобом комунікації суб'єктів), він є дво- або багатосторонньою угодою/домовленістю, що є підставою виникнення корпоративних відносин; 3) змістом такого договору, як і будь-якого господарського договору, є організаційно-господарські та майново-господарські зобов'язання, які можуть виникати між суб'єктами господарювання, тобто безпосередньо самим товариством, а також іншими суб'єктами корпоративних відносин (засновниками, акціонерами, учасниками, третіми особами) як виду господарських відносин; 4) очікуваним результатом від правових наслідків укладення корпоративного договору є не встановлення, зміна або припинення прав та обов'язків, що є характерним для договорів у цивільному праві, а встановлення умов здійснення вже існуючих на момент укладення договору корпоративних прав (обов'язків), що досягається шляхом запровадження певних обмежень, обов'язків, варіантів поведінки для сторін такого договору; 5) є особливим юридичним фактом – правовим актом, спрямованим на досягнення правового результату (економічного та корпоративного) в регулюванні корпоративних відносин як виду господарських відносин, а не різновидом цивільно-правового договору і виступає також актом індивідуально-правового (договірного) регулювання корпоративних відносин;

доведено, що основною метою укладення корпоративного договору є спрямованість на зменшення бізнес-ризиків за рахунок забезпечення сталого складу сторін корпоративного договору, збереження особисто-довірчих (фідуціарних) відносин між ними, здійснення сторонами такого договору узгоджених дій щодо спільного ведення бізнесу, забезпечення можливості учасників впливати на політику

компанії, а також недопущення переходу контролю над компанією стороннім особам;

аргументовано неможливість дотримання традиційної процедури укладення корпоративного договору з такими обов'язковими стадіями як пропозиція укласти договір (оферта) та акцепт цієї оферти, що обумовлено феноменом корпоративного договору (*sui generis*). Конкретизовано порядок укладення корпоративного договору шляхом: 1) підписання корпоративного договору сторонами в результаті перемовин, на яких спільно присутні всі сторони (їх представники); 2) послідовного підписання тексту договору кожною зі сторін, які домовляються про це, без спільної присутності та без внесення змін в редакцію тексту договору;

доведено, що до корпоративного договору *не може*: 1) застосовуватись спосіб укладення договору на організованих ринках капіталу та організованих товарних ринках, аукціонах, конкурсах, 2) бути способом волевиявлення вчинення конклюдентних дій; 3) бути пропозицією укласти договір документ (інформація), розміщений у відкритому доступі в мережі Інтернет, який містить істотні умови договору, і пропозицію укласти договір на зазначених умовах з кожним, хто звернеться, незалежно від наявності в такому документі (інформації) електронного підпису, оскільки суб'єктний склад корпоративного договору є визначеним;

доведено, що конститутивним елементом корпоративного договору, яким формується солідаристський характер відносин між його сторонами, є довіра, а першочерговим завданням виступає намір сторін через договір зробити відносини довірчими, консолідувати зусилля, солідарно моделювати та вибудовувати свої відносини з іншими акціонерами (учасниками) корпорації, які не є сторонами корпоративного договору, і з самим товариством, що відповідає сутності корпоративного підприємництва з визначенням принципової різниці між акціонерами (учасниками), які не об'єднані таким договором, і акціонерами (учасниками), які уклали корпоративний договір;

обґрунтовано, що припинення довірчих очікувань у відносинах, зокрема у випадках, коли одна зі сторін корпоративного договору ввела іншу в оману, вчинила обман, зловживала довірою тощо має вважатися достатньою підставою для припинення договору внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання або розірвання договору;

запропоновано з метою збереження принципу конфіденційності корпоративного договору у визначених національним законодавством випадках обмежитись встановленням обов'язку сторін корпоративного договору щодо розкриття інформації НКЦПФР виключно про факт укладення договору без розкриття його змісту з обґрунтуванням, що неоприлюднення змісту корпоративного договору в публічному інформаційному просторі необхідне для збереження комерційної цінності такого договору;

аргументовано, що сторони корпоративного договору мають утримуватися від здійснення дій (бездіяльності), які спрямовані на умисне спричинення шкоди господарському товариству, а також такі, які істотно ускладнюють або роблять неможливим досягнення цілей, заради яких створювалось таке товариство;

запропоновано закріпити в корпоративному законодавстві положення, що корпоративний договір може бути укладений на певний строк, встановлений

договором, або на невизначений строк. Якщо корпоративний договір укладається на невизначений строк, пропонується визначити в законодавстві положення, як це встановлено законом для подібних договірних конструкцій з невизначеним строком дії, щодо можливості односторонньої відмови від договору на визначених в законі підставах з додержанням стороною корпоративного договору порядку його розірвання;

умотивовано доцільність зазначення в корпоративному договорі запевнень сторін щодо обставин, які мають значення для його укладення, виконання або розірвання, наслідком порушення яких може бути обов'язок відшкодувати збитки, які виникли через таке порушення, сплатити компенсацію та/або неустойку.

Удосконалено положення щодо:

підходу до інтегративної концепції праворозуміння як концепції, яка поєднує в собі окремі елементи теорії природного права, позитивізму, соціологічної школи права, передбачає врахування принципу верховенства права, що стає системоутворюючим елементом правової економіки, сприяє розвитку різноманітних форм економічної діяльності, функціонування якої передбачає існування договорів у корпоративному праві, в межах яких народжується алгоритм поєднання свободи (можливості, правомочності) укладення договору задля врегулювання корпоративних відносин та залежності (відповідальності та обов'язків) сторін цих договорів, а ефективність цього алгоритму залежить від передбачуваності, впевненості та очікування виконання умов договорів у корпоративному праві;

визначення методології дослідження договірного регулювання корпоративних відносин з уточненням, що це система методологічних способів, засобів, методів науково-правового пізнання, що використовуються для отримання наукових висновків, узагальнень та положень в процесі дослідження договорів у корпоративному праві та ґрунтуються на принципі верховенства права, економічному підході до права, інтегративній концепції праворозуміння;

визначення функції запобігання корпоративним конфліктам як однієї із важливіших функцій корпоративного договору з застереженням, що такі умови майнового, організаційно-управлінського характеру, які б запобігали корпоративним конфліктам, що складають зміст корпоративного договору, не повинні суперечити положенням корпоративного законодавства, статуту, внутрішньокорпоративних актів;

свободи договору в корпоративному праві, яка передбачає як право учасників корпоративних відносин укладати договори, за якими учасники (акціонери) товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, так і право укладати інші договори, спрямовані на набуття корпоративних прав (договір, за яким виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків щодо відчуження частки у статутному капіталі товариства обумовлені обставинами тощо) або припинення корпоративних прав (договір про припинення товариства тощо);

обмеження договірної свободи в корпоративному праві, яке встановлюється законом, установчими документами, внутрішньокорпоративними актами та полягає в тому, що сторони в договорі не можуть відступити від положень актів корпоративного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у

разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів корпоративного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами;

загальних вимог, додержання яких є необхідним для чинності корпоративного договору, а саме: 1) зміст корпоративного договору не може суперечити законодавству, публічним інтересам та моральним засадам; 2) корпоративний договір не може порушувати інтереси міноритарних акціонерів; 3) корпоративний договір не має бути спрямований на умисне спричинення шкоди інтересам інших осіб, які не є сторонами договору;

значення корпоративних договорів, яке полягає в тому, що такі договори є ефективним інструментом регулювання організаційно-господарських відносин всередині господарських товариств, що обумовлене їхнім гнучким характером, оперативністю внесення змін, конфіденційним характером, зрозумілістю для іноземних інвесторів з уточненням, що корпоративний договір: 1) не має охоплювати своїм предметом відносини, які врегульовані імперативними нормами закону; 2) не може, враховуючи його призначення та властивості, замінити статут; 3) не має бути інструментом обходу імперативних норм корпоративного законодавства; 4) умови такого договору не повинні порушувати права інших учасників товариства і третіх осіб, якщо вони не є сторонами корпоративного договору; 5) не породжує самостійно корпоративні права, а спрямований на регламентацію порядку здійснення існуючих корпоративних прав та виконання обов'язків його сторін; 6) може передбачати покладення на сторін договору обов'язків як активного, так і пасивного типу; 7) предметом такого договору є узгоджені дії сторін корпоративного договору щодо реалізації своїх прав та повноважень певним чином або утримання від їх реалізації, спрямовані на визначення принципів та порядку управління корпорацією (господарським товариством), порядку розподілу прибутку, розв'язання дедлокових ситуацій, встановлення заходів відповідальності тощо; 8) є своєрідним багатоваріативним «сценарієм» досягнення мети, який стає незамінним, коли для досягнення цілі недостатньо інших наявних ресурсів;

диференціації корпоративного договору як правореалізуючого правового засобу: він є корпоративним за предметом правового регулювання, регулятивним за призначенням, індивідуальним за видом правового регулювання;

виокремлення кваліфікуючих ознак корпоративного договору, які притаманні господарським зобов'язанням, а саме: 1) є правовим засобом організації відносин між суб'єктами господарювання; 2) особлива мета укладення, 2) є інструментарієм правової організації життєдіяльності таких суб'єктів господарювання як акціонерні товариства, ТОВ та ТДВ, тобто для нього є характерним особливий суб'єктний склад; 3) організаційний характер такого договору; 4) ненормативний характер договору, оскільки це локальний правовий регулятор таких складових господарських відносин як організаційно-господарські та майново-господарські відносини, виступає актом індивідуально-правового (договірного) регулювання корпоративних відносин; 5) є не звичайним господарсько-правовим договором, а договором, обтяженим корпоративним елементом; 6) колегіальна основа, 7) наявність спеціальних мір відповідальності за порушення корпоративного договору; 8) корпоративним відносинам, які регулюються корпоративним договором,

притаманні складність системи інтересів у корпоративних організаціях, ознаки залежності, підпорядкування меншості більшості, що не відповідає концептуальним засадам цивільного законодавства; 9) регулює в тому числі і відносини, які виникають за участю суб'єктів, які виконують функції органів корпоративної організації, що визнаються лише господарським правом суб'єктами внутрішньогосподарських відносин;

визначення поняття корпоративного договору з уточненням, що корпоративний договір – це договір, за яким сторони зобов'язуються здійснювати певним чином свої права та/або утримуватися від здійснення зазначених прав (зокрема голосувати певним чином на загальних зборах учасників товариства, узгоджувати варіант та спосіб голосування з іншими сторонами корпоративного договору, продавати свої акції (частку або її частину) за визначеною цим договором вартістю або/та при настанні визначених обставин або утримуватись від відчуження акцій (частки або її частини) до настання визначених у договорі обставин), а також здійснювати узгоджено інші дії, пов'язані з корпоративним управлінням товариства, з реорганізацією та ліквідацією товариства, сторони якого спільно виступають на фінансовому ринку та розпоряджаються корпоративною власністю;

угруповання за критеріями змісту та спрямованості видів корпоративних прав (обов'язків), які можуть бути змістом корпоративних договорів, а саме: 1) корпоративні права (обов'язк) щодо участі в управлінні товариством; 2) корпоративні права (обов'язки) щодо придбання та (або) відчуження часток (акцій) у статутному капіталі (її частини) за певною ціною або при настанні певних обставин або утримання від відчуження часток (акцій) до настання таких обставин; 3) корпоративні права (обов'язки) щодо вчинення дій, пов'язаних з припиненням товариства або виділом з нього нового товариства;

аргументації, що а) корпоративний договір є саморегулятором вже існуючих корпоративних відносин між акціонерами, учасниками чи іншими сторонами корпоративного договору вже створеного АТ, ТОВ, ТДВ, б) засновницький договір акціонерного товариства визначає права та обов'язки саме засновників до дати реєстрації НКЦПФР звіту про результати емісії акцій, в) договір про створення ТОВ, ТДВ визначає права та обов'язки засновників товариства і за загальним правилом діє до дня державної реєстрації товариства; г) корпоративний договір не є різновидом договору про спільну діяльність, оскільки у сторін таких договорів різний очікуваний правовий результат, г) корпоративний договір не є різновидом договору управління корпоративними правами, оскільки в останньому управитель хоча і діє від власного імені, але в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача);

волевиявлення учасника товариств та/або третьої особи, які не є сторонами корпоративного договору, на укладення такого договору з уточненням, що воно не має своїм наслідком автоматичної згоди сторін такого корпоративного договору на його укладення «з будь-ким і кожним»;

належних способів укладення корпоративного договору з обґрунтуванням того, що цей договір може укладатися шляхом або 1) підписання корпоративного договору сторонами в результаті перемовин, на яких спільно присутні всі сторони (їх представники); або 2) послідовного підписання тексту договору кожною зі

сторін, які домовляються про це, без спільної присутності та без внесення змін в редакцію тексту договору;

унормовання виключень з правила щодо конфіденційності корпоративного договору, передбачених законодавством, а саме: 1) наявність законодавчої вимоги щодо розкриття усього змісту договору шляхом подання регулятору або оприлюднення для зацікавлених осіб; 2) обов'язок публічного акціонерного товариства щодо оприлюднення факту укладення договору без розкриття його змісту;

доведення, що у разі відсутності такої ознаки корпоративного договору як конфіденційність, він втрачає сенс для його сторін, оскільки однією з основних переваг корпоративного договору перед «прозорим» статутом є конфіденційність змісту такого договору;

доцільності надання емітентом НКЦПФР інформації виключно про факт наявності договору (дата укладення договору та дата набрання чинності ним), строк дії корпоративного договору, сторони корпоративного договору;

умов корпоративного договору, а саме: дата укладення та дата набрання чинності корпоративного договору; дата припинення дії корпоративного договору; кількість акцій (розмір частки), які належать сторонам, які уклали корпоративний договір; кількість простих акцій, які надають відповідній стороні корпоративного договору право на участь в управлінні акціонерним товариством; порядок набуття та відчуження акцій (часток) акціонерами (учасниками); порядок здійснення узгоджених дій, пов'язаних з корпоративним управлінням товариством; гарантії та запевнення, а також способи забезпечення виконання зобов'язань; відповідальність за порушення умов корпоративного договору тощо;

забезпечення негативних зобов'язань за корпоративним договором (зобов'язань щодо утримання від здійснення певних дій) можливістю стягнення грошової компенсації;

важливості примусового виконання обов'язку в натурі за корпоративним договором як способу захисту прав, його пріоритетності для сторін такого договору перед застосуванням заходів відповідальності у вигляді компенсації, неустойки (штрафу, пені), збитків;

характеристики сторін корпоративного договору, які не є боржниками або кредиторами, з уточненням, що в них немає зустрічного, кореспондуючого, протилежного за спрямованістю волевиявлення;

недійсності корпоративного договору з обґрунтуванням, що корпоративний договір може бути визнаний недійсним за позовом акціонера (учасника) або товариства, які не є сторонами такого договору, у разі неповідомлення товариства про факт його існування у випадках, встановлених законом;

визначення поняття «виконання корпоративного договору» як обов'язку сторони корпоративного договору реалізовувати свої права певним чином та (або) утримуватися від їх реалізації шляхом здійснення узгоджених дій, заснованих на добросовісності, справедливості та розумності;

способів виходу з корпоративного дедлоку шляхом віднесення до них виключення учасника з товариства із встановленням в законодавстві переліку підстав такого виключення та надання сторонам корпоративного договору права

визначати в такому договорі інші підстави виключення учасника з товариства за умови, якщо сторонами корпоративного договору є всі учасники ТОВ (в тому числі з часткою в статутному капіталі 50 відсотків), та порядок такого виключення;

підстав виключення учасника з товариства, які можуть бути встановлені в корпоративному договорі (за умови, якщо сторонами корпоративного договору є всі учасники ТОВ), як-то: 1) систематичне або грубе порушення засновником (учасником, іншою стороною корпоративного договору) своїх обов'язків; 2) здійснення засновником (учасником, іншою стороною корпоративного договору) дій (бездіяльності), які унеможливають роботу товариства; 3) дії такого засновника (учасника, іншої сторони корпоративного договору), наслідком яких стало припинення діяльності товариства;

обґрунтування, що виключення одного з учасників з товариства може бути виходом з дедлоку у виняткових випадках і не може сприйматися як універсальний засіб, проте визначення підстав та порядку виключення учасника з товариства в корпоративному договорі дозволило б уникнути блокування роботи компанії;

напрямів удосконалення законодавства щодо способів усунення дедлока в господарських організаціях корпоративного типу, а саме: 1) закріплення в законі та корпоративному договорі (якщо сторонами корпоративного договору є всі учасники ТОВ) переліку підстав виключення учасника з товариства; 2) закріплення в ч. 1 ст. 110 ЦК України додаткової підстави для застосування ліквідації юридичної особи – істотне утруднення діяльності юридичної особи, під яким варто вважати стан, коли: а) учасники товариства ухиляються від участі в його діяльності, що призводить до неможливості прийняття рішень в зв'язку з відсутністю кворуму; б) у зв'язку з тривалим корпоративним конфліктом істотні зловживання допускалися всіма учасниками товариства; 3) доповнення законодавства положенням щодо механізму викупу частки одним учасником у іншого у разі корпоративного конфлікту або визначення в законодавстві права сторін корпоративного договору передбачити таку можливість в корпоративному договорі;

переліку універсальних та ефективних способів захисту прав сторін корпоративного договору, якими можуть бути: відшкодування збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), стягнення заздалегідь оцінених збитків, виплата компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому корпоративним договором, яка не може бути зменшена за рішенням суду навіть у разі, якщо порушення корпоративного договору не завдало збитків іншим сторонам такого договору), визнання корпоративного договору або окремих його частин недійсними; визнання недійсними правочинів, укладених стороною корпоративного договору в порушення умов такого договору, тощо з конкретизацією, що найбільш дієвим та ефективним способом захисту прав сторін корпоративного договору є компенсація;

сприйняття договору обов'язкового продажу акцій акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, та договору викупу акціонерним товариством акцій на вимогу акціонерів як договорів, в яких одна зі сторін зобов'язана укласти його на підставі прямої вказівки закону, що свідчить про відсутність свободи волевиявлення особи на укладення договору в корпоративному праві та про спонукання до укладення договору, з

уточненням, що при цьому обов'язок укласти договір не виникає у сторони договору при викупі акціонерним товариством розміщених ним цінних паперів, оскільки в такому випадку акціонерне товариство має право, а не обов'язок за рішенням загальних зборів викупити в акціонерів акції за згодою власників таких акцій;

обґрунтування, що на законодавчому рівні визначено специфічний порядок обов'язкового продажу акцій міноритарними акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, який обумовлює специфіку неконкурентного способу укладення такого договору в корпоративному праві, що передбачає відображення оферти та акцепту в певних, законодавчо визначених діях сторін договору за участі третіх осіб (товариства, НКЦПФР, банку, Центрального депозитарію цінних паперів);

додаткових способів захисту прав міноритаріїв у разі порушення їх прав (крім викупу акцій міноритарія та стягнення збитків з мажоритарного учасника), якими доцільно визнати: 1) припинення дії, яка порушує право; 2) здійснення мажоритарним акціонером дій щодо відновлення порушених прав чи інтересів міноритаріїв; 3) визнання недійсним корпоративного рішення, внаслідок прийняття якого здійснено порушення прав, якщо це не призведе до порушення прав та інтересів інших акціонерів; 4) примусова ліквідація товариства (як виключний захід, у разі якщо всі інші способи захисту не дозволяють забезпечити захист прав та інтересів міноритарного акціонера).

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

поняття корпоративного конфлікту, під яким доцільно розуміти розбіжності, протилежність інтересів суб'єктів корпоративних правовідносин, відмінну позицію хоча б одного з суб'єктів корпоративних правовідносин від позицій інших суб'єктів, у зв'язку з чим для учасника (учасників) товариства або товариства в цілому можуть настати негативні наслідки організаційного чи майнового характеру;

правових механізмів запобігання корпоративним конфліктам, які можуть бути встановлені на законодавчому рівні; на рівні статуту як установчого документу; на рівні внутрішньокорпоративних актів; на рівні корпоративного договору чи інших договорів між засновниками товариства, учасниками (акціонерами) товариства;

поняття корпорації в контексті того, що з метою розмежування її як об'єднання юридичних осіб і як юридичної особи для позначення тих суб'єктів господарювання, які є суб'єктами корпоративних відносин, варто використовувати термін «господарська організація корпоративного типу»;

конкретизації господарських організацій корпоративного типу шляхом віднесення до них всіх видів господарських товариств та приватних підприємств та виключення можливості віднесення до їх числа виробничих кооперативів та фермерських господарств;

сутності свободи договору в корпоративному праві, яка означає можливість учасників корпоративних правовідносин укласти договір, обрати контрагентів за договором та вид договору, визначити умови договору, свої права та обов'язки (зміст договору), враховуючи вимоги, встановлені законом, установчими документами та внутрішньокорпоративними актами;

чинників, які обумовлюють прояв або реалізацію принципу свободи договору в корпоративному праві на стадії визначення умов договору, як-то: 1) до договору можуть бути включені такі умови, досягнення згоди за якими допускається законом; 2) сторони в договорі можуть відступити від положень актів корпоративного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд; 3) сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами корпоративного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами;

розвитку національного законодавства щодо корпоративного договору з виокремленням трьох етапів: 1) внесення змін до Закону про АТ 2008 року і доповнення його ст. 26¹ «Договір між акціонерами товариства», яка визначила основні положення щодо договору між акціонерами товариства; 2) прийняття Закону про ТОВ та ТДВ, положеннями ст. 7 якого учасникам ТОВ та ТДВ надано можливість врегулювати відносини в сфері здійснення їх повноважень за допомогою корпоративного договору; 3) прийняття Закону про АТ 2022 року, ст.29 якого присвячена корпоративному договору;

встановлення причин появи корпоративних договорів у Великій Британії і США в середині ХІХ ст., що викликано: а) дефіцитом гнучких організаційно-правових форм ведення бізнесу, б) консервативністю судів загального права, які не визнавали акціонерних товариств;

класифікації корпоративних договорів в англосаксонській правовій сім'ї за сферами застосування на: 1) договори про заснування голосуючого трасту, 2) договори про голосування, 3) договори про обмеження права розпорядження акціями, 4) договори про порядок корпоративного управління, сфера використання яких локалізована лише в приватних компаніях;

визначення в країнах англосаксонської правової сім'ї кола прав і обов'язків, що складають зміст корпоративного договору, з виснуванням, що воно є надзвичайно широким та охоплює практично всі питання управління і діяльності компанії і при дотриманні певних умов зазначений договір може змінити статут компанії;

аналізу умов, які складають предмет корпоративного договору в Великій Британії, а саме це умови щодо: 1) регламентації напрямків діяльності компанії; 2) розподілу вкладів первісних інвесторів (засновників) в статутний капітал компанії, визначення складу останніх; 3) корпоративного управління; 4) додаткового фінансування, питання докапіталізації компанії; 5) надання звітності та іншої інформації акціонерам (учасникам), які не є сторонами корпоративного договору; 6) порядку передачі акцій компанії (зокрема питання надання згоди акціонерів на передання акцій компанії або реалізації ними права переважної купівлі акцій; права вимагати продажу акцій компанії та права вимагати набуття акцій компанії; 7) фінансів; 8) регулювання відносин у зв'язку з настанням певних обставин; 9) структурування груп компаній – сторін договору, а саме порядок розбудови відносин головної (материнської) компанії з залежними підприємствами (дочірніми компаніями), відокремленими структурними підрозділами тощо;

поняття «корпоративні права», під яким пропонується розуміти сукупність передбачених законом, установчими документами, корпоративним договором прав, які має особа внаслідок володіння акціями, часткою у статутному (складеному)

капіталі, або майні господарської організації корпоративного типу, що відображають ступінь корпоративного контролю конкретного учасника (акціонера, кінцевого бенефіціарного власника) у цій корпорації;

розуміння корпоративної власності як правової категорії, яка є юридичною конструкцією, що позначає корпоративні відносини в сфері набуття та відчуження корпоративних прав відносно певної корпорації, і під якою розуміється обсяг корпоративних прав, які належать члену корпорації, якими він розпоряджається на власний розсуд в порядку, передбаченому законодавством, статутом та корпоративним договором, з конкретизацією, що корпоративна власність учасника (акціонера) отримує майнову визначеність у разі відчуження частки (акцій) іншим учасникам, товариству або третім особам, виходу учасника з товариства, його виключення, настання інших підстав переходу частки у статутному капіталі;

визначення переваг корпоративного договору перед статутом товариства, якими є: 1) гнучкість, можливість адаптивного регулювання відповідно до унікальних обставин взаємодії учасників; 2) розширення можливостей ефективного захисту інтересів учасників корпорації, інвесторів та кредиторів; 3) конфіденційність змісту, якщо інше не передбачено законом або договором (на відміну від статуту, який доступний широкому загалу); 4) можливість швидкого коригування в зв'язку з простим порядком внесення змін; 5) є інструментом, що попереджає недружні поглинання та забезпечує прогнозований розвиток компанії;

відмежування корпоративного договору та статуту за функціональним призначенням: 1) корпоративний договір як правова категорія є різновидом договору, що укладається між конкретними сторонами (учасниками, акціонерами, товариством, третіми особами), і як правовий засіб (інструмент) у механізмі корпоративного управління спрямований на саморегулювання прав та обов'язків саме цих сторін, натомість статут є установчим документом товариства, не є одностороннім чи багатостороннім правочином (договором); 2) корпоративний договір є локальним актом, його положення є ненормативними, оскільки встановлюють правила поведінки, хоча і розраховані, як правило, на неодноразове застосування, проте стосуються учасників організації корпоративного типу, які є сторонами корпоративного договору, натомість статут є локальним правовим актом, положення якого є нормативними, оскільки є загальнообов'язковими для всіх учасників чи акціонерів товариства;

можливості розглядати корпоративний договір як: 1) інститут господарського права, тобто сукупність господарсько-правових норм, які регулюють правовідносини у сфері укладення, виконання, припинення корпоративного договору, 2) правовий засіб (інструмент) в механізмі корпоративного управління, що виступає способом саморегулювання прав та обов'язків сторін такого договору; 3) локальний правовий акт, одне з ключових джерел корпоративного права, завданням якого є конструювання внутрішньої структури корпорації;

визначення додаткових цілей укладення корпоративного договору, а саме: 1) підвищення рівня корпоративного контролю окремими учасниками товариства шляхом консолідованого здійснення їх корпоративних прав; 2) застосування такого договору як превентивного заходу щодо запобігання зміні сформованого у товаристві співвідношення корпоративного контролю; 3) використання

корпоративного договору в якості унікальної можливості запобігання та виходу з корпоративного дедлоку; 4) закріплення в ньому положень щодо укладення договору про спільне відчуження акцій; 5) контроль складу учасників товариства з метою перешкоджання поглинанню компанії шляхом встановлення обмежень на відчуження акцій (часток) третім особам; 6) визначення механізму для узгодженого здійснення декількома учасниками товариства своїх корпоративних прав; 7) впровадження корпоративних договорів, консолідація їх сторін з метою підвищення рівня спільного, колективного начала в управлінні товариством, які потенційно мають забезпечити високий ступінь захищеності сторонам такого договору, що в свою чергу свідчить про соціалізацію та гуманізацію корпоративного права;

недопустимості включення в предмет корпоративного договору умов, які обмежують або позбавляють сторін корпоративного договору прав, передбачених законом, до яких можна віднести, зокрема, встановлення в корпоративному договорі: 1) права вето для певної сторони договору на визначений в договорі строк брати участь в управлінні товариством; 2) обов'язку однієї зі сторін договору вийти з товариства при настанні певних обставин; 3) покладення в договорі обов'язку спільного одночасного виходу учасників з товариства; 4) ненадання учаснику права голосування з певних питань, відмова від виплати дивідендів; 5) відмова сторони договору від дивідендів на користь іншого учасника товариства; 6) гарантоване призначення певної кількості осіб в органи управління товариством, які представлятимуть інтереси конкретних учасників товариства тощо;

неприпустимості розуміння корпоративного договору як договору, за яким сторони відмовляються від прав, оскільки його сторони не відмовляються від корпоративних прав, а покладають на себе додаткові обов'язки, які забезпечують корпоративні інтереси сторін договору та визначають корпоративні процедури (моделі корпоративної поведінки);

унікальності корпоративного договору завдяки тому, що він містить як позитивні, так і негативні зобов'язання, тобто за своєю структурою є складним зобов'язанням, в якому зобов'язання представлені як необхідністю вчинити певні дії (позитивні зобов'язання), так і утриматися від їх здійснення (негативні зобов'язання);

належних дій щодо виконання зобов'язань з корпоративних договорів, під якими розуміються дії, які ґрунтуються на змісті прав акціонерів (учасників), інших сторін корпоративного договору та відповідають вимогам, встановленим законом та договором щодо порядку їх здійснення;

строку корпоративного договору як його істотної умови з застереженням, що у разі: 1) якщо корпоративним договором не буде передбачено можливості одностороннього розірвання договору, це може мати своїм наслідком зловживання з боку недобросовісної сторони такого договору, а корпоративний договір буде укладений «назавжди»; 2) якщо корпоративним договором передбачено зобов'язання утримуватися від відчуження акцій до настання певних обставин, які можуть як наступити, так і не наступити, то такий договір буде по суті вчиненим під скасувальною умовою, і якщо строк дії договору у ньому не передбачений, а обставини, зазначені в корпоративному договорі, не настануть, корпоративний договір може «пов'язати» його сторін безстроково;

підстав для обмеження свободи розсуду сторін корпоративного договору в визначенні строків виконання обов'язків з нього, з резюмуванням, що корпоративні договори можуть укладатися як на здійснення однієї дії (як виключення), так і на здійснення декількох дій (як загальне правило), які повторюються, в межах короткого періоду часу або мати невизначений строк дії зі складною системою прав та обов'язків сторін корпоративного договору;

поняття корпоративної відповідальності як специфічного виду господарсько-правової відповідальності, під якою розуміється несення негативних економічних наслідків за порушення корпоративних прав та інтересів учасників корпоративних відносин, а також за невиконання обов'язків, встановлених законом та локальними правовими актами корпорації;

доцільності включення в корпоративний договір положень, які передбачають заздалегідь оцінені збитки у випадку порушення такого договору як заходу превентивного характеру задля запобігання невиконанню або неналежному виконанню корпоративного договору;

пропорційності відповідальності сторін корпоративного договору наслідкам порушення договору та доцільності дотримання балансу інтересів сторін корпоративного договору з уточненням, що сторони такого договору можуть свідомо вдаватися до встановлення в договорі каральних заходів відповідальності, як-то: встановлення в корпоративному договорі надмірних розмірів заздалегідь оцінених збитків та компенсації;

відсутності єдності у розумінні відповідності примусового викупу акцій принципу непорушності права власності з додатковою аргументацією, що застосування процедури squeeze-out не суперечить положенням ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 41 Конституції України;

чинників, які характеризують процедуру squeeze-out, а саме: 1) застосовується в публічних інтересах; 2) при її здійсненні необхідно дотримуватися балансу інтересів як мажоритарних, так і міноритарних учасників акціонерного товариства; 3) порядок її здійснення встановлено законом; 4) має застосовуватися у крайніх випадках, коли вичерпано інші способи для усунення конфлікту інтересів; 5) компенсація вартості акцій міноритарних акціонерів повинна сплачуватися за справедливою ціною;

позиції міноритарного акціонера, який є слабкою стороною договору обов'язкового продажу акцій на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій з уточненням, що він підлягає особливому правовому захисту з урахуванням принципів справедливості, добросовісності і розумності, із застосуванням додаткових правових механізмів забезпечення ефективного захисту прав міноритарія;

тенденцій правового регулювання squeeze-out та визначення справедливої ціни акцій у європейських країнах та США, зокрема: 1) особливі функції у squeeze-out здійснює суб'єкт визначення ціни акцій, під яким розуміється уповноважена особа або орган, який встановлює ціну акцій або визначає вартість акцій, за якою вони будуть викуплені у міноритарного акціонера; 2) суб'єктами визначення ціни акцій можуть бути мажоритарний акціонер, акціонерне товариство, суд, незалежний

експерти або державний регулятор; 3) у окремих правопорядках існують «дворівневі» процедури squeeze-out, які складаються з двох етапів: визначення ціни та перевірка або затвердження ціни, особливістю якої є визначення розміру компенсації міноритарному акціонеру відразу двома суб'єктами – основним (суб'єктом, що безпосередньо встановлює ціну акцій) та додатковим (суб'єктом, що уповноважений перевіряти, затверджувати ціну або призначати іншу);

критеріїв (стандартів) визначення вартості акцій, під якими можна розуміти закріплені законодавцем економічні показники, на основі яких суб'єкт визначає або затверджує ціну акцій – розмір виплаченої міноритарному акціонеру компенсації, до яких належать, зокрема, ринкова вартість акцій, вартість продажу акцій третім особам та вартість діючого підприємства;

критеріїв (стандартів) визначення вартості акцій шляхом встановлення їх граничної межі (визначена ціна акцій має бути не більше або не менше закріпленого законодавцем критерію) або фіксованого розміру (визначена ціна має дорівнювати закріпленому законодавцем критерію) з додатковим обґрунтуванням, що механізм визначення ціни акцій як фіксованого економічного показника в національному законодавстві відповідає тенденціям правового регулювання цього інституту у зарубіжних країнах;

доцільності існування такої законодавчої конструкції як squeeze-out з обґрунтуванням цього а) наявністю публічного інтересу, б) зацікавленістю держави в стабільному функціонуванні акціонерних товариств, які є одними з найбільших роботодавців та платників податків; в) інтересом держави в стабільному розвитку та інвестиційній привабливості компаній, г) використанням цієї процедури задля запобігання та уникнення корпоративних конфліктів, грінмейлу та рейдерства, д) забезпеченням балансу інтересів як мажоритарних, так і міноритарних акціонерів; є) необхідністю застосування оптимального порядку прийняття важливих корпоративних рішень.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертаційній роботі

Методологічною основою проведеного дослідження є філософські методи пізнання (діалектичний, герменевтичний), загальнонаукові методи пізнання (аналіз та синтез, системно-структурний, формально-логічний, аксіоматичний), спеціальні міждисциплінарні методи наукового пізнання (синергетичний, статистичний) та спеціальні методи, що використовуються в юридичній науці (юридико-догматичний, логіко-юридичний, конфліктологічний, історико-правовий, порівняльно-правовий, основою якого був компаративний метод, який в науковій літературі ще іменується компаративістським).

Поняття корпоративних відносин, корпоративного конфлікту, корпоративної власності, корпоративного договору досліджено за допомогою діалектичного методу пізнання (підрозділи 1.1, 1.2, 3.2). Герменевтичний метод використовувався при тлумаченні норм права, з'ясуванні можливих варіантів розуміння змісту норми права при дослідженні корпоративних відносин, корпоративного договору, особливостей його укладення та розірвання, визначенні способів захисту прав

сторін корпоративного договору, дослідженні договорів щодо обов'язкового продажу та придбання акцій (підрозділи 1.2, 3.2, 4.1, 5.2, 6.1).

Системно-структурний метод застосовано при угрупованні видів договорів в корпоративному праві, узагальненні цілей укладення корпоративного договору (підрозділи 2.3, 4.1). Використання формально-логічного методу надало можливість відмежувати корпоративний договір від суміжних правових конструкцій, застосувати до такого договору положення щодо строку дії на кшталт подібних договірних конструкцій з невизначеним строком дії (підрозділи 3.3, 4.2). Завдяки аксіоматичному методу дослідження положення теорії права, філософії права, економічної теорії та синергетики сприймалися без додаткового доведення.

Застосування синергетичного підходу дозволило дослідити проблеми локальних джерел корпоративного права, розглянути корпоративний договір через призму зовнішньої організації та самоорганізації суспільних відносин, свободи договору та її обмежень (підрозділи 2.1, 3.2, 3.3). Синергетичний метод дозволив також визначити теоретичні засади побудови моделей договорів у корпоративному праві та судового тлумачення корпоративних договорів з визнанням їх пріоритетності (підрозділи 2.3, 5.2). Статистичний метод використано для дослідження вітчизняної господарської практики і динаміки зростання кількості корпоративних договорів, аналізу розповсюдженості корпоративних договорів у структуруванні публічних компаній в зарубіжних країнах, стосовно дослідження динаміки збільшення кількості судових справ щодо розірвання та визнання недійсними корпоративних договорів, аналізу інформації щодо кількості публічних безвідкличних вимог в процедурі squeeze-out (підрозділи 3.1, 5.2, 6.1).

Логіко-юридичний метод застосовано для розробки та обґрунтування напрямів удосконалення законодавства щодо договірного регулювання корпоративних відносин. Через конфліктологічний метод розглянуто властивості договорів у корпоративному праві виступати правовими засобами запобігання корпоративним конфліктам (підрозділи 1.1, 3.2, 5.2). За допомогою порівняльно-правового методу розглянуто розвиток інституту корпоративного договору, узагальнено зарубіжний досвід договірного регулювання корпоративних відносин шляхом укладення договорів M&A, договорів щодо обов'язкового продажу та придбання акцій (підрозділи 3.1, 6.1, 6.2). Цей метод використано під час аналізу законодавства Бельгії, Великої Британії, Італії, Литви, Німеччини, Казахстану, Франції, США, Швейцарії, міжнародних конвенцій та директив з метою виявлення оптимальних шляхів правового регулювання договорів у корпоративному праві із використанням зарубіжного досвіду, зокрема щодо свободи договору, її обмежень, способів захисту прав сторін договору та заходів відповідальності (2.2, 2.3, 5.1), при зіставленні наукових поглядів, ідей, концепцій і теорій за предметом дослідження. Компаративістський та історико-правовий методи застосовано при аналізі розвитку інституту корпоративного договору в праві України та праві зарубіжних країн як романо-германської, так і англосаксонської правових сімей (підрозділи 3.1, 6.2). Застосування вищезазначених методів наукового пізнання комбінувалося залежно від розв'язання завдань дослідження.

Теоретичну основу дослідження, крім робіт вищезазначених авторів, становлять наукові праці юристів та економістів, які досліджували питання

господарських правовідносин, господарсько-правової відповідальності, засобів господарсько-правового регулювання, господарсько-правового механізму, зокрема таких як: А. Г. Бобкова, Б. В. Деревянко, Р. А. Джабраїлов, Т. С. Гудіма, Д. В. Задихайло, А. М. Захарченко, Г. Л. Знаменський, І. Ф. Коваль, В. К. Мамутов, Я. В. Петруненко, В. А. Устименко, В. С. Щербина, О. Х. Юлдашев та інші.

Емпіричну основу склали законодавство України та інших країн, акти Європейського Союзу, статистичні дані, звітність НКЦПФР, матеріали судової практики, договірна практика суб'єктів господарювання.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Дорошенко Л.М. підтверджується їхньою апробацією у вигляді публікацій у наукових фахових виданнях, у тому числі у виданнях, включених у міжнародні наукометричні бази Scopus, Web of Science, обговоренням на міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах.

Дисертація виконана Дорошенко Л.М. самостійно. Їй належить ідея роботи, постановка мети і завдань, вибір методів дослідження, результати наукових узагальнень і обґрунтування.

Використання в докторській дисертації, наукових публікаціях, в яких висвітлені основні наукові результати докторської дисертації, наукових текстів, ідей, розробок, наукових результатів і матеріалів інших авторів супроводжується обов'язковим посиланням на автора та/або на джерело опублікування.

Дисертація містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі господарського права, що розв'язують важливу наукову проблему, яка полягає у розробленні нових концептуальних підходів до договорів у корпоративному праві, їх господарсько-правової природи, теоретичних положень щодо корпоративного договору як локального правового регулятора корпоративних відносин в умовах формування сучасної моделі корпоративного управління та інвестиційно привабливого бізнес-середовища, та пропозицій щодо модернізації корпоративного законодавства з урахуванням євроінтеграційних процесів України. Робота характеризується єдністю змісту та відповідає принципам академічної доброчесності.

Дисертаційна робота Дорошенко Л.М. відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Наукові положення і результати, які виносилися на захист у кандидатській дисертації не виносяться на захист у докторській дисертації дисертантки. У публікаціях Дорошенко Л.М., що подані у достатній кількості, й рефераті відбиті основні положення дисертації. Дисертантка показала себе фахівцем з високою кваліфікацією, який спроможний досягти поставленої мети, творчо і на високому рівні вирішувати поставлені завдання дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дослідження, їх впровадження та апробація

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що викладені у роботі положення формують цілісне уявлення про договори в корпоративному праві та можуть скласти підґрунтя для подальших досліджень питань договірного

регулювання корпоративних відносин. Окремі висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній діяльності, навчальному процесі при викладанні дисциплін, підготовці підручників, навчальних посібників, у законотворчій діяльності та у сфері правозастосування.

Висновки і пропозиції, розроблені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані в нормотворчій діяльності, зокрема, з удосконалення норм ГК України та ЦК України, Закону про АТ 2022 року, Закону про ТОВ та ТДВ, Закону України «Про ринки капіталів та організовані товарні ринки тощо.

Окремі результати дослідження представлені у вигляді пропозицій з удосконалення норм чинного законодавства (Додаток А).

Положення дисертації використовувались у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Корпоративне право та М&А», «Акціонерне право», «Корпоративне право в ІТ-індустрії» у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Висновки щодо процедури обов'язкового продажу акцій міноритарних акціонерів (squeeze-out) в контексті відповідності порядку визначення ціни обов'язкового продажу принципам законності та непорушності права власності, визначеним ст. 41 Конституції України та п. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також аналогічному порядку в інших державах знайшли відображення у висновку експертів з галузі права, одним з яких виступила Дорошенко Л. М., підготовленому відповідно до звернення суб'єкта господарювання (копія висновку експертів у галузі права від 24.12.2019 щодо застосування аналогії закону, аналогії права та змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі при тлумаченні і застосуванні норм статті 8 та статті 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства» (Додаток В))

Низка висновків та пропозицій отримали практичне впровадження у діяльність суб'єктів господарювання (довідка ТОВ «ДТЕК» від 31.10.2023 №215 (Додаток Г) та використовуються в адвокатській практиці (довідка від 01.11.2023 б/н) (Додаток Г).

Основні положення та висновки дисертації Дорошенко Ліни Миколаївни викладено у двадцяти п'яти наукових статтях, з яких двадцять одна стаття - у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, чотири наукові публікації - у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus (дві наукові публікації опубліковано у виданнях, віднесених до другого квартилю (Q2) і відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports кожна з них прирівнюється до трьох публікацій); одна одноосібна монографія, два розділи у колективних монографіях, п'ятнадцять тез доповідей на науково-практичних конференціях та чотири праці (підручники, посібник, практикум), які додатково відображають наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Дорошенко Л. М. Договори в корпоративному праві: проблеми теорії та практики: Монографія, Київ: Юрінком Інтер, 2023. 542 с.

Розділи у колективних монографіях:

1. Дорошенко Л. М. Примусовий викуп акцій (squeeze-out) в Україні: проблеми правозастосування. *Захист прав та інтересів учасників майнових відносин: питання теорії і практики* : колективна монографія / за заг. ред. І. Ф. Коваль. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. Розд. 2. С. 76-86.
2. Дорошенко Л. М. Інститут корпоративного договору: компаративістський підхід. *Корпоративне право крізь призму судової практики* : моногр. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. Гл. 3, парагр. 3. С. 303-325.

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Дорошенко Л. К вопросу о правопреемстве при ликвидации хозяйственных организаций. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. №1. С. 47–51.
2. Дорошенко Л. М. Стан та перспективи розвитку законодавства про ліквідацію юридичної особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №3. С. 64–68.
3. Дорошенко Л. М. Поняття та сутність корпоративного договору. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 150-155.
4. Дорошенко Л. М. Способи усунення дедлока як різновиду корпоративних конфліктів. *Правничий часопис*. 2019. №1. С. 45–54. DOI: <https://doi.org/10.31558/2518-7953.2019.1.6>
5. Дорошенко Л. М. Корпоративні договори в національному праві та в праві країн англо-американської правової системи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №11. С. 83-89. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.14>
6. Дорошенко Л. М., Пилявець В. В. Визначення справедливої ціни обов'язкового продажу акцій. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 156-162. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.28 (Особистий внесок: проведено дослідження ролі процедури squeeze-out в удосконаленні ефективності корпоративного управління в акціонерному товаристві та розвитку фінансового ринку, визначено загальні тенденції визначення справедливої ціни акцій у процедурі squeeze-out у зарубіжних країнах та відповідність таким тенденціям вимог щодо обов'язкового продажу акцій в національному законодавстві).
7. Дорошенко Л. М. Щодо відповідності процедури обов'язкового продажу акцій (squeeze-out) принципу непорушності права власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 76-82. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.13>
8. Дорошенко Л. М. До питання пріоритетності норм Цивільного кодексу України щодо норм спеціального законодавства: усі закони за юридичною силою рівні, але є закони пріоритетніші за інших? *Часопис Київського університету права*. 2021. № 3. С. 160-166. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2021.31
9. Дорошенко Л. М. Способи захисту прав сторін корпоративного договору: проблемні питання теорії та практики. *Право України*. 2021. № 6. С. 97 –117. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2021-06-097>
10. Дорошенко Л. М. Виконання корпоративного договору. *Нове українське право*. 2022. № 4. С. 31-37. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.5>

11. Резнікова В. В., Дорошенко Л. М. Корпоративний договір як ефективний правовий засіб в механізмі корпоративного управління, його сутність та правова природа. *Право України*. 2022. № 4. С. 13–28. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2022-04-013> (Особистий внесок: обґрунтовано положення щодо корпоративного договору як інституту господарського права, правового засобу в механізмі корпоративного управління, локального правового акту, який є одним з ключових джерел регулювання корпоративних правовідносин, доведено господарсько-правову природу корпоративного договору).
12. Дорошенко Л. М. Щодо строку дії корпоративного договору. *Нове українське право*. 2022. № 5. С. 17-23. DOI: <https://doi.org/10.51989/nul.2022.5.2>
13. Дорошенко Л. М. Укладення корпоративного договору. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 5 (124). С. 43-48. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2022/5.124-7> (10.17721/1728-2195/2022/5.124-7)
14. Дорошенко Л. М. Корпоративний договір як правовий засіб запобігання корпоративним конфліктам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 256-259. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/61.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/61>
15. Дорошенко Л. М., Новікова Є. О. Договори М&А: досвід правового регулювання в Європейському союзі та Швейцарії. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. №1. С. 82 – 95. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.1.8> (Особистий внесок: визначення проблемних аспектів під час укладення угод М&А та розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства з метою захисту капіталу та структуривання таких угод).
16. Дорошенко Л. М. Методологічні засади дослідження договірної регулювання корпоративних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 220-223. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2022/53.pdf (дата звернення: 12.03.2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/53>
17. Дорошенко Л. М. Свобода договору в корпоративному праві та її обмеження. *Право України*. 2023. № 1. С. 99–121. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2023-01-099>
18. Дорошенко Л. М. Співвідношення корпоративного договору з суміжними правовими конструкціями. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 233-237. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/53.pdf (дата звернення: 12.05.2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/53>
19. Дорошенко Л. М. Захист прав сторін корпоративного договору шляхом застосування компенсації та запевнень. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. №1. Том 3. С. 24–37. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2023.1.3.3>
20. Дорошенко Л. М. Юридичний консалтинг у сфері М&А. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 183-186. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2023.39
21. Дорошенко Л. М. Ефективність способів судового захисту корпоративного договору: досвід зарубіжних країн. *Аналітично-порівняльне правознавство*,

електронне наукове видання. 2023. №4. С. 173-178. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.28>

Наукові публікації за темою докторської дисертації у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

1. Lina Doroshenko, Volodymyr Shablysty, Vitaliy Prymachenko, Anastasiia Filipp, Vitaliy Burbyka. LEGAL PRINCIPLES OF CYBER PROTECTION OF CRITICAL INFRASTRUCTURE FACILITIES. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Volume 22, Issue 6, 2019. URL: <https://www.abacademies.org/journals/month-december-year-2019-vol-22-issue-6-journal-jleri-past-issue.html> (last accessed 05.06.2023) (другий квартал Q2) (особистий внесок: визначення тенденцій з інформатизації фінансового простору і їх впливу на забезпечення державою в особі регулятора захисту конфіденційної інформації).

2. Doroshenko Lina, Oleksandr Yunin, Alina Goncharova, Volodymyr Kovbasa, Volodymyr Holubosh. Corporate rights as determinants of the economic security management of the country. *JOURNAL OF SECURITY AND SUSTAINABILITY*. ISSUES ISSN 2029-7017 print. ISSN 2029-7025 online 2020 September Volume 10 Number 1 URL: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.1\(19\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.1(19)). P. 263-275 (другий квартал Q2). (особистий внесок: доведення необхідності наявності ефективної системи мотиваційних факторів і застосування заходів відповідальності, які виступають ключовими передумовами ефективного корпоративного контролю щодо реалізації корпоративних прав).

3. Doroshenko, L. (Doroshenko, L.), Zhornokui, Y. (Zhornokui, Yu) Ruban, O. (Ruban, O.) Tymoshenko, D. (Tymoshenko, D.) Essence and specifics of venture investment into innovation activity. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 4(39), 2021, P. 362–367 (особистий внесок: конкретизовано поняття корпоративної власності, розглянуто його співвідношення з поняттям «корпоративний капітал»).

4. Doroshenko L., Harahonych, O., Panova, L., Mirzayeva, A., Aliyeva, A. Digitalization and legal regulation of public and private transactions in the digital environment: Concepts and development prospects. *Amazonia Investiga Journal*. Volume 11 - Issue 60. December, 2022. P. 214-223 (особистий внесок: аргументована важливість дослідження особливостей впровадження інформаційних технологій у фінансовий сектор суспільного життя, у сфері життя, які мають економічний характер; доведена необхідність регулювання на правовому рівні особливостей взаємовідносин, які супроводжуються використанням інформаційних технологій, певним рівнем прозорості інформації, цифровізації, діджиталізації, ефективність чого дозволить задовольнити вимоги бізнесу).

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації

Тези, доповіді та інші матеріали наукових конференцій:

1. Дорошенко Л. М. Корпоративний договір як регулятор відносин між

учасниками товариства. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*: матеріали наук.-практ. конференції, присвяченої 95-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, члена-кореспондента АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 17 лютого 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 100–102.

2. Дорошенко Л. М. Щодо гарантійної функції статутного капіталу господарських товариств. *Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса (18 травня 2018 р.) / Донецький національний університет імені Василя Стуса; за заг. ред. д.ю.н. проф. А.Г. Бобкової. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. С. 57–59.

3. Дорошенко Л. М. Предмет договору між акціонерами товариства в законодавстві України та англійському праві. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*: збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2018. С. 50-53

4. Дорошенко Л. М., Шемета Т. М. Правові наслідки припинення права розпорядження часткою в статутному капіталі щодо корпоративного договору в національному та англійському праві. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір* : матеріали у Всеукраїнської наук.-практ. конф. пам'яті професора В. Д. Волкова (Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). Хмельницький, 2019. С. 128-133. (*Особистий внесок: досліджено етапи реформування корпоративного законодавства щодо корпоративного договору та здійснено порівняльно-правовий аналіз з зарубіжним законодавством в цій сфері*).

5. Дорошенко Л. М. Ліквідація товариства як спосіб виходу з корпоративного тупіка. *Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу* : збірник наукових праць за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27-28 вересня 2019 року) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2019. С. 74–78.

6. Дорошенко Л. М. Способи захисту прав учасників господарських товариств. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11–12 жовтня 2019 р.). Наук. ред. А. Г. Бобкова, А. М. Захарченко. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 86-90.

7. Дорошенко Л. М. Щодо ціни продажу акцій у сквіз-ауті. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження

доктора юридичних наук, члена-кореспондента АН УРСР В.П. Маслова, 28 лютого 2020 р. Харків: Право, 2020. С. 171-174.

8. Дорошенко Л. М. Процедура примусового викупу акцій (squeeze-out) в Україні: порівняльно-правовий аналіз та проблеми правозастосування. *Другі наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова* (м. Київ, 3 липня 2020 р.). Київ: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. С. 212 - 216.

9. Дорошенко Л. М. Припинення акціонерного товариства: перспективи розвитку законодавства та питання правозастосування. *Законодавство про акціонерні товариства: новації та перспективи* : збірник наукових праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (23 жовтня 2020 р.). Київ - Івано-Франківськ, 2020. С. 33-38.

10. Дорошенко Л. М. Відчуження частки у статутному капіталі як підстава переходу корпоративних прав. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці від дня народження О.А. Пушкіна (м. Харків, 22 травня 2021 р.) МВС України, Харків. нац. ун – т внутр. справ : Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків : ХНУВС, 2021. С. 151–155.

11. Дорошенко Л. М. Пріоритетність норм Цивільного кодексу України над нормами спеціального законодавства: принцип *lex specialis derogat generalis* не такий вже і «принциповий»? *Перші наукові читання пам'яті професора Пронської Граціелли Василівни* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Талком, 2021. С. 79–84.

12. Дорошенко Л. М. ТОВ v/s приватного підприємства: проблеми правозастосовної практики. *Рекодифікація Цивільного Кодексу України: перспективи правового регулювання корпоративних відносин [текст]* : збірник наукових праць за матеріалами XIX Міжнародної науково-практичної конференції (24 вересня 2021 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В.А. Васильєвої, Івано – Франківськ, 2021. С. 42–47.

13. Дорошенко Л. М. Подання інформації про кінцевих бенефіціарних власників та накладення арешту на корпоративні права у період воєнного стану : *матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 21 липня–25 серпня 2022 р.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 51-55.

14. Дорошенко Л. М. Форс-мажорні обставини у договірних зобов'язаннях та їх правові наслідки. *Зміни у корпоративному законодавстві в період дії правового режиму воєнного стану в Україні [текст]*: збірник наукових праць за матеріалами XX Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2022 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2022. С. 54-60.

15. Дорошенко Л. М. Розвиток договірної регулювання корпоративних відносин як необхідна складова повоєнного відновлення економіки України. *Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Граціелли Василівни. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної

конференції (21 квітня 2023 р., Київ) / за заг. ред.: В. В. Поєдинок. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. С. 52-55.

Підручники, посібники:

1. Господарське право : практикум / А. Г. Бобкова (кер. авт. кол.); за заг. ред. А. Г. Бобкової. Харків : Право, 2018. (Дорошенко Л. М. Правовий статус об'єднань підприємств- гл. 12.). 592 с. *(Особистий внесок: досліджено особливості правового статусу об'єднань підприємств, розмежовано поняття «об'єднань підприємств» з суміжними категоріями (стор. 146-155)).*

2. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко та ін.; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2018. 400 с. *(особистий внесок здобувачки полягає в дослідженні реалізації права на створення корпоративного підприємства та його обмежень, характеристики установчих документів корпоративного підприємства (§ 3-4 розділу 3), особливостей реалізації корпоративних прав держави (§6 розділу 4); опрацюванні питань корпоративного управління та правового статусу окремих органів управління (§ 3- 5 розділу 5), питань виходу учасника з корпорації, відчуження частки у статутному капіталі та звернення на неї стягнення (§ 2,5,7 розділу 8) та в аналізі підстав та порядку реорганізації та ліквідації таких підприємств (розділ 9)).*

3. Господарське право (Загальна частина) : підручник / за ред. В. С. Щербини, В. В. Резнікової. Київ : Видавництво Ліра-К. 2023. 588 с. *(особистий внесок: досліджено особливості створення суб'єктів господарювання, в тому числі шляхом реорганізації; охарактеризовано договір про створення товариства з обмеженою відповідальністю; індивідуальний статут, модельний статут, засновницький договір як установчі документи суб'єкта господарювання - глава 6 (§2), стор. 96-110)*

4. Кологойда О.В., Гарагонич О.В., Дорошенко Л.М. Корпоративне право Європейського Союзу : підручник. Київ : Видавництво Ліра-К. 2023. 392 с. *(особистий внесок: досліджено виникнення інституту корпоративного договору в англійському праві; поняття, предмет корпоративного договору, його співвідношення зі статутом, укладення такого договору та способи захисту прав сторін корпоративного договору у законодавстві країн Європейського Союзу, розділ VIII, стор. 298-330).*

Резюмуючи вищенаведене, рецензенти вбачають за можливе дійти наступних висновків:

1. Дисертаційна робота Дорошенко Ліни Миколаївни на тему «Договори в корпоративному праві» відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право – є завершеною, оригінальною науково-

дослідною роботою, присвяченою вирішенню наукової проблеми, яка полягає в обґрунтуванні нових концептуальних підходів до договорів у корпоративному праві, їх господарсько-правової природи, теоретичних положень щодо корпоративного договору як локального правового регулятора корпоративних відносин в умовах формування сучасної моделі корпоративного управління та інвестиційно привабливого бізнес-середовища, розробці на цій основі пропозицій щодо модернізації корпоративного законодавства з урахуванням євроінтеграційних процесів України. Дисертація має теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, встановленим пунктами 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197.

2. Опубліковані роботи та реферат відображають основні положення дисертації.

3. Висновок щодо дисертації прийнято і рекомендовано до подання спеціалізованій вченій раді Д 11.170.02 з присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «господарське право; господарсько-процесуальне право» в Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України».

Рецензенти:

Заступник завідувача відділу
проблем модернізації господарського права
та законодавства Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, старший дослідник

Тетяна ГУДИМА

Старший науковий співробітник відділу
проблем модернізації господарського права
та законодавства Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, професор

Ярослав ПЕТРУНЕНКО

Провідний науковий співробітник відділу
господарсько-правових досліджень проблем
економічної безпеки Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, доцент

Віталій ОЛЮХА